

УДК 349.2:331.109

І. Ф. Шелеп, аспірантка

Волинський національний університет імені Лесі Українки,
кафедра трудового, господарського та екологічного права,
вул. Винниченка, 30, м. Луцьк, 43000, Україна

ДО ПИТАННЯ ЮРИСДИКЦІЇ У СФЕРІ ТРУДОВОГО ПРАВА

У статті з'ясовуються проблеми юрисдикції в сфері трудового права, її взаємозв'язку з поняттям юрисдикційного процесу. Відзначається, що юрисдикційні дії в трудовому праві характеризуються специфічними рисами, а суб'єкти юрисдикційної діяльності наділені особливим правовим статусом.

Ключові слова: юрисдикція, юрисдикційний процес, трудове право.

В юридичній літературі неодноразово зазначалось, що для трудового права характерний особливий порядок юрисдикції, який відрізняється юридичними фактами, характером загального правового положення суб'єктів і юридичних санкцій та є основою формування окремого галузевого юрисдикційного процесу. І хоча наукове обґрунтування “юрисдикційного процесу” досить активно здійснюється як в теорії права, так і в межах окремих галузей (зокрема, конституційного, кримінального, адміністративного, цивільного, господарського права та ін.), питання юрисдикції в сфері трудового права на сьогодні є практично не дослідженим.

Вивченню юрисдикції та юрисдикційного процесу у загальнотеоретичному плані присвятили свої праці, зокрема, такі науковці, як В. І. Авсеєнко, О. В. Іванов, П. Ф. Єлисейкін, М. В. Максютін, Н. Н. Полянський, К. С. Юдельсон та ін. Ці явища в межах окремих галузей досліджували Т. Є. Абова, М. Я. Масленников, І. В. Панова, Н. Г. Салищева, В. Д. Сорокін, П. Стайнов та ін.

Термін “юрисдикція” з лат. “iuris” (“jus”) означає юридичний, право і “dictio” — проголошую, виголошую. Так, ще з раннього періоду своєї правової історії (VIII ст. до н. е.) римляни вирізняли особливу судову владу “iurisdictio”, якою були наділені царі; пізніше її розуміли як “відправлення правосуддя, судові повноваження” [1, 16, 25, 117].

На сьогодні в науці існує декілька визначень “юрисдикції”: як правомочності проводити суд, вирішувати правові питання [2, 903]; як компетенції судових органів щодо розгляду цивільних, кримінальних та інших справ; як кола справ, які даний суд має право розглядати і вирішувати; як питань держави або державної установи [3, 524]; як повноважень судового або адміністративного органу з правової оцінки конкретних фактів, в тому числі по вирішенню спорів і по застосуванню передбачених законом санкцій [4, 1577]; як виконавчо-розпорядчої діяльності із застосування установлених державою нормативних приписів щодо конкретних випадків з вирішення конфліктних правових приписів у разі виникнення спору про право, порушення встановлених законодавством правил; як складової частини правоохоронної діяльності органів управління, що здійснюється на основі і в ім'я виконання закону [5, 16]; як діяльності щодо розгляду суперечок і застосування примусових заходів [6, 320]; як поняття, що окреслює коло будь-яких повноважень певного органу, а не лише суду [7, 53]. Часто термін “юрисдикція” також вживають для окреслення меж певних повноважень чи сфери дії чогось.

На нашу думку, найбільш прийнятним є розуміння “юрисдикції” як компетенції давати правову оцінку фактам, вирішувати правові проблеми і спори про право. Адже юрисдикція як явище не обмежується приналежністю лише до певного виду юрисдикційного процесу, її недоцільно ставити в залежність від діяльності окремого органу. Як вірно з цього приводу зазначалось в науковій літературі — “юрисдикція іманентна не лише суду” [7, 53].

Поряд з тим варто зазначити, що юрисдикція має визначальний вплив на формування юрисдикційного процесу. Тому поняття, сутність та правова природа юрисдикції, юрисдикційної діяльності і юрисдикційного процесу в трудовому праві невід’ємно пов’язані з таким багатоаспектним загальнотеоретичним терміном, як “юрисдикційний процес”. І хоча дослідженню останнього в правовій науці приділено достатньо уваги, ця категорія не сприйнята науковцями однозначно.

Зокрема, засновники “вузького” розуміння юридичного процесу Н. Н. Полянський, М. С. Строгович, В. М. Савицький, А. А. Мельников ототожнювали юрисдикційний процес і судовий юрисдикційний процес, судочинство [8, 28].

С. Н. Махіна вважала, що юрисдикційний процес є підгалуззю права, відповідно сам процес є галуззю права, отже, структурними підрозділами будь-якої галузі права можуть бути не лише групи відповідних норм, а й зовсім інші правові явища [9, 93, 126]. Однак “процес” і “галузь права” — два різних поняття. Як вірно з цього приводу вказували професори В. Д. Сорокін [10, 10] і В. Н. Протасов [11, 14], процес як явище це завжди діяльність, що регулюється визначеною групою норм, і він ні за яких умов не може бути ні галуззю, ні підгалуззю, ні інститутом будь-якої галузі, тому що це місце займають правові норми.

Прихильники концепції “широкого” розуміння юридичного процесу дещо ширше тлумачать юрисдикційний процес. Зокрема, К. С. Юдельсон вказує, що юрисдикційний процес — це сукупність послідовних дій, встановлених в нормативному порядку і спрямованих на застосування норм матеріального права [12, 90]. О. В. Іванов розглядає юрисдикційний процес як сукупність норм і тим самим вважає за необхідне знайти в ньому свій самостійний предмет [13, 53].

Дещо схожою є позиція П. Ф. Єлисейкіна, який визначав юрисдикційний процес як специфічну організаційну форму застосування юрисдикційними органами не диспозицій, а санкцій матеріального права, не регулятивних, а охоронних, матеріально-правових приписів [14, 27]. Підтримуючи таке твердження, Т. Е. Абова зазначала, що поняття юрисдикційного процесу стосується не всієї правозастосовної діяльності, а лише тієї її частини, призначення якої полягає у забезпеченні захисту прав і законних інтересів [15, 319–321].

На думку М. В. Максютіна, юрисдикційний процес не варто визначати як явище реальної дійсності, його потрібно розуміти як форму перетворення юридичних моделей, які містяться у внутрішньому і міжнародному законодавстві, в реальну систему правовідносин, як комплекс існуючих судових проваджень, уніфіковане поняття, наукову абстракцію, узагальнення в розумінні всіх існуючих судових процедур, так само, як і поняття держави, юридичної відповідальності та ін. [7, 40–42].

І. Л. Бородін вважає, що юрисдикційний процес в сфері адміністративного права співвідноситься з процесом застосування заходів адміністративного примусу, а механізм адміністративно-юрисдикційного провадження становить окрему частину адміністративного процесу. Відповідно змістом адміністративно-юрисдикційного процесу є процесуальна діяльність його суб’єктів щодо реалізації матеріальних норм адміністративного права, яка здійснюється у відповідності з визначеними правилами, що містяться у процесуальних нормах [16, 5, 6, 18, 24]. Не цілком логічним при цьому, на нашу думку, є віднесення вказаним автором до адміністративно-юрисдикційного процесу дисциплінарного провадження [16, 46], яке регламентується саме матеріальними нормами трудового права.

Звісно, що здійснювати правову оцінку фактів може кожен, адже індивідуальне праворозуміння — це певною мірою оцінка людьми правомірних чи неправомірних дій. І хоча це не завжди тягне за собою настання правових наслідків, оскільки спір про право не має визначатись окремою суб'єктивною оцінкою, остання все ж впливає на сутність спору, а часто і передує йому.

Так, працівник, як і будь-який суб'єкт трудового права, в змозі оцінювати юридичні факти з правової точки зору, зокрема, дії роботодавця, які можуть і не бути неправомірними. Однак для публічного доведення і визнання перед державою такої оцінки йому необхідно пройти визначену процедуру, своєрідне затвердження або спростування, — звернутись до компетентних органів.

Поряд з тим роботодавець не обмежений таким чином. Він не лише вправі вимагати юрисдикційної діяльності від інших органів, а й безпосередньо здійснює юрисдикційні дії. Мова йде про можливість на власний розсуд даним суб'єктом визначати наявність в діях працівника складу дисциплінарного проступку, створення комісії з проведення розслідування, вжиття заходів захисту, чи так званих “запобіжних заходів”, наприклад, відсторонення від роботи працівника, який імовірно вчинив дисциплінарний проступок, з подальшим вирішенням долі цього працівника, застосування заходів дисциплінарного впливу чи накладення дисциплінарних стягнень. А отже, роботодавець як суб'єкт трудового права в межах своїх повноважень, дискреційно, здійснює правову оцінку фактів (результатом таких дій також може бути і самостійність роботодавця у визначенні стимулів за сумлінну високопродуктивну працю) та вирішує правові проблеми.

Безумовно, що за умови існування неврегульованих розбіжностей між працівником і роботодавцем, тобто при виникненні трудового спору, для врегулювання ситуації з метою вирішення спору сторони звертаються переважно до такого суб'єкта, як суд, який розглядає трудові спори в цивільно-процесуальному порядку. І хоча для юрисдикційного процесу в цивільному праві характерно, що юрисдикційним органом може виступати тільки суд, в трудовому — крім судового, властивий примирно-третейський порядок.

Поряд з тим юрисдикційним суб'єктом вирішення трудового спору може бути і комісія з трудових спорів. Не виключено також, що вирішити, врегулювати спір можуть працівник і роботодавець самостійно — як безпосередньо, так й із залученням своїх представників чи примирного посередника (при виникненні колективного спору — примирної комісії, третейського арбітражу).

На етимологічному рівні спір визначається у двох взаємодоповнюючих значеннях: як суперечка, змагання і як вимагання чого-небудь переважно в судовому порядку. При цьому основними рисами визначення спору є розбіжність думок і доведення їх до відома протилежної сторони з метою встановлення пріоритетності власної думки всупереч іншим. І, як вірно зазначають з цього приводу Л. В. Лейба та М. В. Шульга [18, 23], відомо, що спори можуть вирішуватись не лише в судовому, а і в позасудовому порядку. Важливо, що конкретний варіант вирішення будь-якого спору залежить від його змісту та відповідних правових приписів, закріплених у тому чи іншому законодавстві. Тому доведення своєї правоти чи обстоювання власної думки або взаємне домагання на володіння чим-небудь саме в суді пов'язується, насамперед, з уявленням про найбільш об'єктивне та гарантоване вирішення спору в цьому органі. Водночас необхідно зазначити, що, говорячи про спір як загальну категорію і не вказуючи при цьому на його галузеву приналежність, більш точним буде стверджувати, що вирішення того чи іншого спору буде здійснюватись у рамках певної процедури. У свою чергу, процедура може бути як судовою, так і позасудовою. І незважаючи на її різновиди, як у першому, так і в другому випадках спір має бути вирішений належним чином, тобто найбільш об'єктивно.

И. Ф. Шелен, аспірантка

Волынский национальный университет имени Леси Украинки
кафедра трудового, хозяйственного и экологического права
ул. Винниченко, 30, г. Луцк, 43000, Украина

ДО ПИТАННЯ ЮРИСДИКЦІЇ У СФЕРІ ТРУДОВОГО ПРАВА

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрены проблемы юрисдикции в сфере трудового права, её взаимосвязи с понятием юрисдикционного процесса. Отмечается, что юрисдикционные действия в трудовом праве характеризуются специфическими чертами, а субъекты юрисдикционной деятельности наделены особым правовым статусом.

Ключевые слова: юрисдикция, юрисдикционный процесс, трудовое право.